

За Сиротою Бог з Калитою

Образ Драматичний

з життя народа з співами в 6 актах

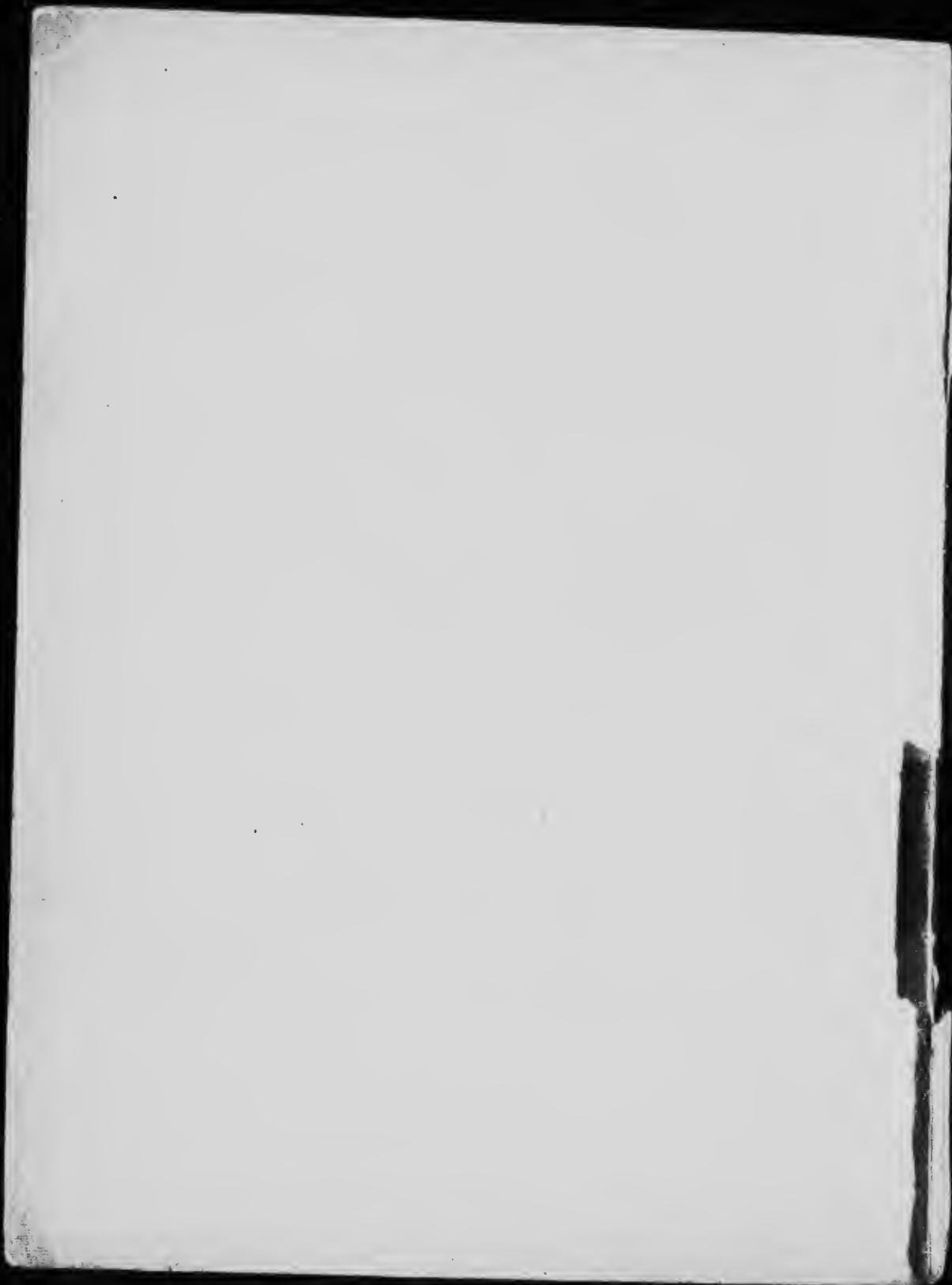
написав

РОМАН СУРМАЧ.

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОУ КНИГАРНІ
850 Main St. — Winnipeg, Man., Canada.

PRINTED IN CANADA

За Сиротою Бог з Калитою.

Образ Драматичний

з життя народу а співами в 6 актах

написав

РОМАН СУРМАЧ.

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОУ КНИГАРНІ
850 Main St. — Winnipeg, Man., Canada.

PG3979

S86

Z2

О С О Б И:

НИКОЛАЙ ДЕРЖАК, лісний,
ГРИГОРІЙ його брат, селянин,
МАРТА, дочка Николи,
ІВАН, наймит Николи, сирота.

ЛЕСЬ
ТИМКО }
ІЛЬКО } сини Григорія.

ЄЛЕНА, богата газдиня, бездітна вдова,
ПОДАТКОВСЬКИЙ, писар громадський,

1. ДРУЖБА,

2. ДРУЖБА,

1. ДІВЧИНА, 2. ДІВЧИНА, 3. ДІВЧИНА.

1. КОСАР, 2. КОСАР, 3. КОСАР.

ПОЧТАР.

Селяне, селянки, дівчата, парубки, музика.

Дістъся в селі на Україні.

Межи віделеною 1. а 2. З. проминає рік, межи

4 а 5 два роки.

АКТ I.

СЦЕНА I.

(Хата Николи уряджена так, що пробивається достаток. —
При скрині на лаві сидить Никола слабий, Марта на
лаві пряде).

МАРТА: О славити Бога, вам сьогодні легше,
батечку. День сце один або другий і знов прий-
дете до сил, до здоровля. Не даром молила я за
вами Матінку Божу і вимолила таки помилуван-
нис.

НИКОЛА: Бог най надгородить твоє добре
серце, Марто. Здаєсь і мені, що полекшало трохи;
добре кажеш — ще день або два, а цілком добре
мені буде. Но не ми рядимо собою, ми в руках
Божих; може свята його воленівка схоче взяти
грішну мою душу на той світ — нічого ми не вді-
єм.

МАРТА: О ні, батечку, не говоріть так! Таж
Бог милосердний; Він знає, що без вас нема жит-
тя для мене, деб знайшла місце, що почала би
сама бідна сиротина? Ні, батечку, не вмрете ви;
скоріше мені, як вам, покрис земля очи.

P
C
S
Z

4

НИКОЛА: Щира по нерозумна твоя бесіда! Без мене кажеш нема життя для тебе? Дитино! ти житоинки донерва починаєш. Не бійся спрітства! "За спротою Бог з калитою!" говорять люде. І я лишився сам один без роду і кусия хліба, а не загиб на світі. І ти не загибнеш, хотє мене не стане. Знайдуться добрі люде; не одному зробив я добрe, чей серце ще мають. Потужиш, по-плачеш, та і забудеш на старого батька.

МАРТА: Батечку! не кривдіть мене, бо жаль бере за серце. Я малаб вас забути? Но о чим тут говорити! Пречінь і гадки нема, щоб вам мало стати гірше. Лікар сказав, що незабавом буде вам цілком добрe. От лішне побігну, прикличу кого зі сусідів, бо самій потреба розглянутись по господарстві, а потім подумасм о обіді.

НИКОЛА: Добре, доню, прикліч мені дядька Гринька; у мене маленька орудка до нього.

МАРТА: Не гнійтесь, батечку, по у мене що на серцю, то і на устах. Чого се дядько Григорій все такий ионурий, що нераз начеб ляк брав від нього. Я, правду сказати, боюся їх і неначе від нихає мене від них. А як зачне жалітися на свою біду, то хоть з хати утікай. А жалуватися нема чого Дав Бог майно хороше, найбільше на ціле село; поля, худібку, всього доволі.

НИКОЛА: Ріжні люди суть на світі. В одного така вже вдача: все падъкає на біду, хотъ біди не зазнав. Такий і мій брат! Но сердце у п'ого золоте! Пому завірив би я не знати що. Ідіж, доню, іди; наї Бог тебе веде!

МАРТА: А вас наї чим скоріше доведе знову до сил на мою радість і потіху! (відходить).

СЦЕНА II.

(Никола сам.)

Бідна дитина! Ані в гадці їй, що мої години почислені. Так за день або два прийдесь стачути перед суд Божий. Не жаль життя, та жаль її лишити. Бідна забсся журбою над мосю могилою! (по хвили, поважно і тихо) Благословив Ти мене, Боже; майно яке-таке лишитись прийде, та гріхи не застушить серця дитині. Хоть не чужі а свої таки приймуть до себе, то все гірка доля сироти. Та вірую я сильно, що Ти о Боже не полічиши спроти мосі. Ти маси милосердіс над пчілкою малою, іграшкою. Ти застунаси нераз матір. Тобі передаю я отсю мою, одну дитину! (Входить Григорій.)

СЦЕНА III.

(Никола і Григорій.)

ГРИГОРІЙ: Добрим здоровем витаю тя брате. Як чуєшся нині? чи полекішало?

НИКОЛА: Дав Бог якось лекше. Сідай Гриню.
Щож там коло тебе чувати?

ГРИГОРІЙ: Зле, що раз то гірше! кінці не
сходяться якось. Працюю, горюю, та хісна не-
має; бідуй, горюй до суду віку!

НИКОЛА: Не гніви Бога, Гриню. Таж праця
твоя стократно оплачується! Люде називають тебе
першим богачем в селі, а я знаю добре, що гово-
рять правду. Не гніви Бога, вдоволяйся тим, що
маєш, і не бажай більше!

ГРИГОРІЙ: Люде говорять — кажеш? Не
вір! я закленуся чим світ що у мене і сотика не-
ма.

НИКОЛА: Дай спокій, Гриню! така вже твоя
вдача. Нераз чув я від тебе то, що і нині чую, і
не раз сказав, що тепер скажу: Гриню, здайся
на волю божу, не жалкуйся на біду! Но маю я до
тебе діло — га хто знає, чи не послідне в тім
життю!

ГРИГОРІЙ: Чому послідне? Чи вмирати хо-
чеш? Пожди, смерть не прийде так скоро! Таж
лікар...

НИКОЛА: (перериває) Дай спокій лікареви!
Для спокою Мартусі сказав він тоє. Бідна дити-
на! по що її журба має затроювати мої послідні
хвилі? Нехай лучше аж по моїй смерті прити-

сне її ціле горе, чей лекше буде 'го знести. Лікар сказав мені, що нема вже для мене ратунку.

ГРИГОРІЙ: Брате мій!

НИКОЛА: Не жаль вмирати: нажився я, і не раз вже, а десять раз кожної днини думав о смерті та і о вічнім спочинку там — за гробом.

Чей зійдуся там знова з небіжкою та п'ятьма синами-соколами, що один по другім пійшли до ями. Та жаль лиш Мартусі — хто займєся ньою, як мене не стане.

ГРИГОРІЙ: Николо! чи забув ти на мене? чи чужий я тобі може?

НИКОЛА: Ні, Гришо, і на тебе я лиш здаюся. Замкну я очі, будь ти її батьком, не дай їй в обиду. Золоте в ній серце, та розум єще молодий. Прийми її охотно, а Бог заплатить тобі. "За сиротою Бог з калитою" — може сирота принесе ще більше долі до твосі хати.

ГРИГОРІЙ: Николо! бути може, що Бог хоче взяти тебе з того світа. Та ось я кленуся тобі хрестом святым, що для Марти буду більше батьком, як для своїх рідних. Не бійся і за майно; я дбати буду, щоб і його приросло.

НИКОЛА: Майно в мене невеличке. Ти знаєш, що служив я цілий вік та і гадки не мав ніколи, щоб купувати поле. Кому ж було ходити ко-

ло нього? Я вічно в лісі, Мартуся не давно, як
від землі відросла; по моїй смерті прийдесь їй
навіть і ту хату кинути. Но за тоб прийдеш я де-
шо гроша. Рік за роком, зібралися дванадцять
соток то цілий маєток. Тобі віддам все, а ти пиль-
нуй! Іслиби гріш той прощав, Мартуся лишилася-
би без країцара.

(За сценою чути голос писаря: "Еге! еге! го-
сподар в дома?").

НИКОЛА: Поглянь-но, брате; хтось кричить
на подвір'ю. Чи не писар се?

СЦЕНА IV.

(Ті самі і писар убраний ніби з панська, а скілько можна
найсмішніше; капелюх подіравлений, одна кишенька вивер-
нена і видно діру, але в ковнірку і краватці!)

ПИСАР: Гм тето мостерджю! Як ся маєте?
Добрий день!

НИКОЛА: Вітайте в хату! Щож нового прино-
сите нам, пане писар?

ПИСАР: Еге тето мостерджю! Зачув, що сла-
бусте; навідати прийшов. (сідає на лаву.)

НИКОЛА: Бог заплатить за ласку!

ПИСАР: Так, пане, то обовязок. І письмо ка-
же, що потреба відвідати слабого, накормитись в
голодного і жаждущому помочи пити. Ну і якже

тес тего — вмирати хочете? Не час ще монстерджю не час!

НИКОЛА: Кому час, а кому ні. Сил нема, вже піддоістався, а тепер.

ПИСАР: Монструджю! Нема сил — оковитки з перцем; то лік у мене сдиний. Прийде колька — один келішок і як рукою відняло. Болить голова — порційку, монстерджю; тен тего аж легке стане на серцю!

ГРИГОРІЙ: Може і ваша правда. Добре та кажутъ: горівка гріє, горівка холодить, але і броїть часами. І ви, пане писар, єсли менше зналися з ньою то можеб менше лиха наводили на громаду.

ПИСАР: Гм, монстерджю, не чую добрє, що питасте; але я єсли і випю, то тілько для здоровля. Ну, і не святий чоловік, тен тего; кому то не трафиться!

НИКОЛА: В саму пору приніс вас Бог до моїхати. Чоловік вже старий пора би подумати.

ПИСАР: Так, так, ясна річ, панс тего, тестамент! Так, так, §. 715 устави... гм того, ага! — с регуляції ржек і тестаментуф. О знаю я я, знаю... Я, імя рек, будучи при здоровім умі...

НИКОЛА: Казати се легко, но вартаби і написати.

ПИСАР: І то добре, в годинах урядових...

НИКОЛА: Но що всого того? Напишіть, що цілий мій маєток, всього дванадцять соток, залишаю моїй дочці...

ПИСАР: Ага, того панс, панні Марті! (до бе) Дванадцять соток: Гм — село можна купити

НИКОЛА: Напишіть, як знасте, а опикучим ставлю свого брата Григорія. Пому віддаєте пір, як буде готове...

ПИСАР: Розумію, тільки спіє почислю під параграфів кошта коштів і додатки до коштів додаткових.

ГРИГОРІЙ: Що крутиш, бодяковський? Где село людей дурити!

ПИСАР: Монстерджю, вірте що не кручу. 715 устави... ага зараз... Kreisstaatlerium vo Tabakseommission in Wien диктує кошта.

НИКОЛА: О коштах потому: чи ось брат, чи я сам, чи Марта не скривдимо вас.

ПИСАР: О так! шановна і ласкова добролідка моого монстерджю серця, панна Марта... діл них зроблю все радо, аль і дармо.

ГРИГОРІЙ: Дайте спокій з дурною балаканиною. Ідіть напишіть ліше, то і кошта скоріше будуть.

ПИСАР: Добре кажете! хотят можна, як то ка-

же §. 715 устави табулярно-штеплевої, коніта вперед зложити.

ГРИГОРІЙ: Не павіруйтесь, Податковський, бо плюнем на все. Крім вас сще знайдеся, хтоби потрафив написати, що треба.

ПИСАР: Слухна річ, монстерджею. Но чи хто тен того напишє так як я? До того треба науки, тра права!

ГРИГОРІЙ: Цікавий я дуже, де то ви вивчили того права!

ПИСАР: Якто, монстерджею! Рік був я денендентом у денендента денендентського заступника денендента у нотара. Чи мало практики? Го, го, го, чи однозавіщання робив я? Самому графови!!

ГРИГОРІЙ: Іди, іди, Податковський, до міста людей дурити.

ПИСАР: Пацє того, вже я пішов би, коби лиш тего поть на папір і як кажеся... тего бо мя щось дуже голова і ноги тего...

ГРИГОРІЙ: Знаю, чого ти піш! Іди, скажи жидови, нехай дастъ на мій кошт твого клятого лікарства. Письмо перед вечером щоб було у мене!

ПИСАР: Що розум, то голова! Слово тего сказанисье дуже мудре. Но мені тра тего утікати; обов'язки, служба... Пращаите! (виходить).

НИКОЛА: Славити Бога, що винісся!

ПИСАР: (в дверах). А тего монстердж за 6 чи за 8?

ГРИГОРІЙ: Що такого?

ПИСАР: Пан с того, не знаю за кілько чи за 8, чи може, щоби більший мало валь 12?

ГРИГОРІЙ: Бог знає, що кажете! го ясно.

ПИСАР: Ніби того при писанню тестам при штеплях...

ГРИГОРІЙ: Штемпля тут не треба, чог чете?

ПИСАР: Ніби то... як кажеся... у Гер

ГРИГОРІЙ: Пишіть, як хочете, і у Гер

ПИСАР: Але, пан с того, не знаю, як вло во сказати; за кілько-би казати дати того а менту?

ГРИГОРІЙ: Ізок ви за писар, що не м чорнила?

ПИСАР: Ха-ха-ха того, не о тім атрам мова, що до пера, тільки о тім, що то так для свіжения горла!

НИКОЛА: Бодай вас Бог милуває! Єсли о тое, то пий вже, за кілько сам знаєш, а ско йди з хати.

ПИСАР: Монстерджсю слово, що вже йду! Я хотів того тільки для точності зачитатися, бо то все при свідках після §. 715 устави. (Виходить).

СЦЕНА V.

(Никола і Григорій.)

НИКОЛА. Одну сице річ маю я тобі сказати. Ти знаєш Івана? Сиротою трирічним взяла його моя небіжка за свого, при мені і виріс. Дай Боже всім таких дітей, як той сирота. Нераз я думав, що не треба лішшого мужа для мосі Мартусі як Іван, та боявся згадувати дочці. Най сама вибирає. Но Бог учув відай мою молитву. Я спізнав, що Іван і Мартуся любляться сердечно. Бідні! криються перед оком батька; бояться що не дам дочки за приймача, та сироту. Не дастъ мені Бог дивитись на щастс мосі дитини, нехай бодай поблагословлю їх ще перед смертю. Іван ставати ще раз мас під міру, по його не возьмуть; у нього одна нога коротка. В мясинці пора би їм під бінець стати — як думасш?

ГРИГОРІЙ: Роби як знаєш; у тебе свій розум, Іван тверезий, поцтивий; мають гроші на початок. Най їх Бог благословить!

СЦЕНА VI.

(Ті і Марта.)

МАРТА: А що, батечку, правда, що навір-

лось вам на мене ждати? Була би скоріше шла, коби не той писар. Лазить за мною, я за коровою; все припивляєсь моїм панським. Тепер вийшов з корчми, пяний як..., та че мене цілувати в руку. Далаж я йому падруку, аж му п'ять пальців видно, а заточив під пліт Когутихи.

НИКОЛА: Добре так причені! Най не пальця між двері, бо звісно притиснуть. (до горія). Гриню, пійди постараїся, щоб Подаський не розтрубів цілому селу о тім, що були нами, а потім верніся і уложимо гаразд ціло. (Григорій відходить).

СЦЕНА VII.

(Ті самі крім Григорія.)

МАРТА: Давно вже хотіла я тебе, бат просити: скажи ти тому писареви, щоб перераз свого залицяння! От і колись, коли не то не була би я поспекалася твої приблуди!

НИКОЛА: Добре, доню; знайду я може то, що тебе оборонить від того напастника. тепер прикліч мені Івана; і йому не одно та сказати. (Марта виходить.)

орше прий-
ю, як теля
нським ру-
..., та кон-
му панську
готився аж

не пхає
ь. (до Гри-
Податков-
до було між
зд ціле ді-

батечку,
б перестав
б не Іван,
чуди!

може тако-
ника. Но
одно треба

СЦЕНА VIII.

(Никола сам.)

Пішла! Бідна сердечна а чесна моя доя...
Слабнуть мої сили, та прецінь вистануть ще на
те, щоби заневинти дитині бодай падію щасття.
А потім твоя, Отче, да будеть воля свята!

СЦЕНА IX.

(Никола, Іван, Марта.)

ІВАН: Слава Ісусу Христу! (цілус в руку Николу і стає побіч цього, Марта же стає з другої сторони).

НИКОЛА: На віки слава! Щож Іване був ти
в лісі!

ІВАН: Всюди гаразд, шкоди нема ніякої. А
вам як інні, здужаєте, чи пі, хіба лекше стало?

НИКОЛА: Бог знає, куда веде нас, та що для
нас лішче. Одному дас майно велике, другому бі-
ду, одному добрі діти, другому, ось як би мені
гіршу дас дитину.

МАРТА: (зломлює з диву руки). Боже! чим
же я вас так зобидила? (закриває лицез-
кою і отирає слізи).

НИКОЛА: Марто! Іване! не раз ви мене пі-
тили, чого я пездужаю. Тепер я вам скажу: Я
слабий з гризі, що маю так лиху дочку та так не-

вдячного наймита. Для вас був я всегда ба
а ви цурались моого серця...

МАРТА: Батечку! що ви кажете?

НИКОЛА: Я щиру правду кажу, Мартус
хотіла укритись перед оком батька, та с
дається обмануті. Ви крилися з тим, що люб
обос...

ІВАН: Святе ваше слово, свята ваша пр
і критись тут більше з пічим. Я не від нині
лю Марту, і вона, може на погибель свою,
Сила приймака, та наймита. Я знаю, що
відплатився я вам за добре ваше серце, на
цю годі приказувати. Бог за те свідок, що
наша була чесна і чиста, як слюза дитин
міг я признатися до неї перед вами, прост
нині я пійду далеко, утікну звідси; чей поле
на чужині.

НИКОЛА: Слухай Іване, і я був сиротою
вчинився почитати сирітство. І я виріс на тв
кусню чужого хліба, тому не цураюсь сирот
хочеш йти від мене, втікати? ні, лишись, ли
Одну дочку маю я, а ти мені був за сина
замкне мої очі, як і ти пійдеш? Ні Іване!
любиш Марту, а вона тебе любить — я —
ко дитині моїй! тож нехай вас Бог благослові
Може сиротині буде щастілось за сирогою,
за ньою буде сам Бог з калитою!

да батьком,

артусю. Ти
та око не
до любитесь

ша правда,
д нині люб-
свою, полю-
, що чорно-
це, но сер-
, що любов-
дитини. Не
простіть, а
й полекшас

ротою і на-
на твердім
сироти. Ти
сь, лишись!
сина. Хто
ване! если
я — бать-
агословить.
огою, може

ІВАН і МАРТА: (цілють руки Николи) Отче!

НИКОЛА: (тримає їх руки в своїх. Уважати
треба, щоби Іван і Марта уставились боком, аби
видно було їх лиця і щоби не закривали собою
Николи). Так, мої діти! Не діждусь я може
шого получения, то бодай заручу вас обос. Ти
Іване, трудись ще рік; до війська тя не возмуть, а
по році — до вінця. А тепер (протягас над іншими
руки) пай благословить вас Бог на небі, най дас
т роси і води в найдальші покоління! Най цвите
в хаті вашій любов і згода, достаток і спокій!
Жийте так, як старався я жити, і памятайте на
ту послідну може пересторогу вашого батька! О-
піці Божій я передаю вас — Бог іхай буде на-
дію вашою — амінь!...

(Завіса падає кінець 1. акту.)

АКТ II.

СЦЕНА I.

Сцена представляє вільну околицю; на середині керівника, який сидить на скам'янілому стовпі, і п'ять дівчат, які беруть воду з колодязя.

Хор дівчат.

Мов шнурочком чорні брови
Чомся в пиз спустили?
Чомся мої карі очі
Сльозами залиши?

Болить мене серце важко,
Прийдеся вмирати,
Ой бо хочуть мене конче
За нелюба дати.

Пліньте ж сльози, пліньте пісні,
Тугу заливайте,
Мому серцю молодому
Вбиватись не дайте.

Нехай я ся повеселю,
Під вінець нім стану,
За нелюбом заким скоро
Мов той цвіт не звяну.

ДІВЧИНА I. Диво то дівчатка! якос, тепер спів не йде так, як перше. Бувало нераз за ваем, аж улиця ходить; а нині — жалься Богу!

ДІВЧИНА II. Та кому піші і співати?: Перше бувало, як Мартуся затягне, аж луна йде, а голос як звіночок.

ДІВЧИНА III. Не до сніву їй, не до сніву! Від коли номер старий Никола, цілком пинча стала. До нікого і словечка не скаже, а все плаче і плаче.

ДІВЧИНА II. І чого-ж би се? Тож прецінь жаль минеться, а біди вона чей не знає! Мій татулько казали, що старий Никола записав її величі гроші. Та і не на чужі пішла руки — всегда до своїх.

ДІВЧИНА I. Дай спокій. волілаб я до пекла стрім головою, як дістатись в хату Гринька. Від коли зістав війтом, то ні совісти в нього ні серця, не дає бідній дівчині спокою; роби і роби аж руки мліють.

ДІВЧИНА II. Та менше о роботу; Марта не лінилась до неї з малку. Но ту сесть щось гіршого. Хіба не чулисъте, що Гринько хоче кощє видати Марту за писаря Податковського?

ДІВЧИНА I. Але кажеш! Не вір; мабуть тільки так люде говорять.

ДІВЧИНА II. Люде говорять? Говорять, не говорять, а тілько так сесть. Сама Марта казала то моїй матусі, сама я на власні уха чула, а ти кажеш, що люде тілько так говорять!

ДІВЧИНА І. Алеж хіба Бога в серцю не має
Таж небіщик поблагословив її з Іваном!

ДІВЧИНА ІІ. І що з того? як чіпився під
війта, день і ніч не дас спокою. "Віддайте за
не Марту, віддайте!" А бідній дівчині як оса
очи лізе — годі смекатися.

ДІВЧИНА ІІІ. А щож з Іваном буде?

ДІВЧИНА І. Бог святий знає! Нині шішо

міста до бранки, хто знає! Татую казали, що
шисар з війтом наварять пива, то і з корот-
ногою до війська візьмуть.

ДІВЧИНА І. Бідна дівчина! Не дармо то і
пісня. (співас.)

Нещасна я сиротина
Без батька, без мати,
Хотять мене молодую
За нелюба дати.

Лішче мені в землю сиру
Головку зложити,
Як на світі за нелюбом
Дрібні слізы лити.

Чомусь мені, моя мати,
Долю завязала,
Чомусь мене молодую
За нелюба дала?

о не мас?
і!
вся писар
йтє за ме-
як оса на
е?
нішов до
ли, що як
коротшою
то то каже

Радиє мені камінь в воду,
Радиє най загину,
Як з пелобом маю жити
Хоть одну годину.

ДІВЧИНА I. Ох линечко! Заговорились,
заспівали, а то вжевечір — треба утікати.

ДІВЧИНА II. Най утікає той, кому сійно;
мені не пильно. В мене нема з ким стояти вече-
ром в садку.

ДІВЧИНА I. Ніби то у мене ссть.

ДІВЧИНА III. А я хотіла і хотіла, не мож;
садка нема!

ДІВЧИНА II. Ха-ха-ха! біді ви; а Михайлло
Балух і Олекса — чого так часто ходять нашою
улицею? Їм не туди дорога.

ДІВЧИНА I. Крутяться, ясна річ, бо хотять
на тебе надивитися.

ДІВЧИНА II. От видумалась!

ДІВЧИНА III. Певно що видумала, бо вже с
такий, що за часто приходить до вас сокиру ла-
дити!

(За сценою чути: "Ганко, Ганко, а бодай тя!
та ходи!").

ДІВЧАТА. Ой втікаймо, бо ще й бити стапутъ!

(відходять.)

СЦЕНА II.

МАРТА: входить з противної сторони, переходить по па перед сценою і співає:

У мене чуд очи
Та брови шовкові,
І серце дівоче
І жар в нім любови;

Та очі залила
Грієнька слюза,
І в серце насіла
Тяженька журба!

Чому ж я так тяжко
Мій вік проклинаю,
Чом серцю так важко,
Чого ж я ридаю?

Того я ридаю,
Того я сумна,
Що долі — розмаю
У мене нема.

(По хвилі говорить).

О, тяжко співати туту пісню! Не знала
перше. Батеньку мій! Селиби повстав ти ти
гробу і глянув на свою дитину! Чому не
мос серце тоді, як краялось при твоїм гробі?
му не залили мене гіркі мої слези? Кілько-

ходить віль-
терніти мусіла вже я бідна! Но все то знесу я, коби лиши позбутися того Податковського! Чи подумалаб я коли, щоб рідний мій дядько неволив мене іти за нього? Також ти сам батечку, поблагословив мене з Іваном, для чого ж люде розлучити нас хотять? Не дай, о Боже, загинути сиротині, змилосердися надімною, бо Ти моя надія поспішна! (За сцену чути: "Еге тен-тего! ходім туди, напе вуйцє, при кириці і січнено трохи".) Нешастє мое! то йде дядько та ще з писарем. Піду хіба і сковаюсь от там, поки не пійдуть, а потім стану дожидати Івана. (Виходить).

СЦЕНА III.

Григорій і Податковський (виходять з противної сторони).

ГРИГОРІЙ: От тут пристанем, бо втемнінсь дуже ноги. Богу дякувати, що дісталися вже до дому.

ПИСАР: Тим більше, що діло монструїджею удалось дуже хороши. Гм, що розум, напе вуйцє, то голова!

ГРИГОРІЙ: Тихше говори, бе і стіни днесь уха мають. Так треба було волочезі: не можна добром, лихом зробити.

ПИСАР: Слово, напе, що розум, то голова! Не дармо вас через мене выбрали війтам!

ГРИГОРІЙ: Мовчи, не хочу о тім знати. Я

не іхався на війтівство — самі хотіли: не щоб люди говорили, що писар зробив мене вій

ПИСАР: Гм, монстерджею, то інч дивног
тен тего при виборах писар всегда перша го.
пісар розписує, пісар пане того після §.
устави — гм того — ага индемізаційної зб
голоси, інше до самого пана старости, гм —
то самі бачили!

ГРИГОРІЙ: Добре вже добре; но більше я
не чув я того від вас!

ПИСАР: Так то цілком після §. 715 устав
ім того. — Но, але мені, якоже то пане в
добродію, чи не пора би слати за ручниками?

ГРИГОРІЙ: Я не бороню; ішли собі, куда
чеш.

ПИСАР: Гм того, бо я би гадав там, того
стерджею там, де серце; я рад бим вашу бр
ницю панну Марту.

ГРИГОРІЙ: Про мене, ішли до кого хочеш
тільки і до Марти. Мені радше як позбудуся я
Але все ж совість не позвалис мені віддати д
ну за тебе.

ПИСАР: Пане начальнику, то есть образ
кору. Я, наколи ожечося стану найпорядній
на цілу околицю. А по друге, ви знасте, що
того рука руку мис, ви мені помогете в тім
я вам помогу в другім. Ви слухайте мене, а

но надійтесь що зробите грошки і буде тен
того паном.

ГРИГОРІЙ: Роби як знаєш! Одного лиха збу-
дуся зі села; шіїде волоцюга, а на дівчині не бо-
гато мені залежить. Тілько з гори кажу, що з її
приданого не дістанеш ані крайцаря!

ПИСАР: Якто? прецінь, монстерджею гм те-
го, прецінь Марта т. с. моя будуча пані Подат-
ковська з Держаковських мас тен того невеличке
придане! Я сам, пане, після §. 715 устави, ага,
консумційно-акцизової писав власною рукою..

ГРИГОРІЙ: Знаю я о тім добре. Но сслоби не
я не дістав би ти ніколи Марту, а прецінь тсво-
рини всегда, що тобі ходить о Марту, а не о гро-
ші!

ПИСАР: То, панс тего, правда свята, а в раз
потреби, після §. 715 устави, гм, не знаю, ага!
шкільно-копитковей готов я ствердiti словом
гопору; но але тен тего нині жена без посагу то
— річ неможлива.

ГРИГОРІЙ: Хочеш не хочець, вибирай!

ПИСАР: Помалу, помалу, монстерджею, до
війта війт не піде; говорять: "святий спокою га-
разд з тобою!" Монструмджею, чоловік, як я, уряд-
ник і правник, зваживши тен тего високе уродже-
ціс мос і панс тего гідність пані з Держаковських

Податковської, мушу урядитися, дім прибра тисячка то нічо, то багателя! Но щож, панцс, ви нічо не говорите?

ГРИГОРІЙ: На дурниці нема віднові крейцара не дам!

ПИСАР: Алеж монстерджею, я крейца хочу. Борони Господи кривдити вас, панцс! Але гм того, після §. 715 устави ага! коні, от так на слово 800 і могорич! Но, ви йти хочете пене війте?

ГРИГОРІЙ: Іду; кажуть, що з пяним і дне договоришся!

ПИСАР: Монстерджею, еслиби мені хто важився то сказати, го, го, го! пане, обранору цісарського урядника, кримінал, §.71 ле урядник від урядника все прийме, по тельськи най буде 750 зл.?

ГРИГОРІЙ: Не буде?

ПИСАР: І 700 не буде?

ГРИГОРІЙ: Не буде!

ПИСАР: А 650?

ГРИГОРІЙ: І того не буде!

ПИСАР: А 600 зл. також ні?

ГРИГОРІЙ: А ні!

ПИСАР: Но пане того монстерджею, чуйного, я не розумію! Хоть цілим серцем і панну Марту, але любов без крейцара...

прибрати. А
к, панс вуй-
дновіди! 1

рейцара не
, панс вуй-
ага! куця
! Но, як-то,

им і дурним

і хто інший
образа го-
, §.715! А-
е, по прият-

ГРИГОРІЙ: Слухай, Податковський! надоїло
мені твое говорене. Хочеш, бери Марту — я
дам тобі 300 злр. приданого хоті знати, що гріш-
той піде на горівку.

ПІСАР: О, борони Боже, ніколи! Я чоловік
тверезий, міг-бім і медаль дістати за святу мір-
ність. Гм пана того, я хотів раз навіть нілюбу-
вати...

ГРИГОРІЙ: (переривас). Так, коли хотіли
тебе за горівку пагнати з писарства!

ПІСАР: Ні, слово чести, монстерджю не то-
ді, а день інзійше, таки з доброї волі; тільки
сломость сказали, що мене не допустять до при-
сяги. І сама річ, присяга для ніяків, а не для
людів тверезих! А коли, монстерджю, віддам
свое серце панні Держаковській...

ГРИГОРІЙ: Говори ”держашці“! яка там ме-
ні панна!!

ПІСАР: Но так, але того воно лінше вигля-
дає! Шляхта-Податковський — Держаковський...

ГРИГОРІЙ: Хочеш, шли за ручниками скор-
ше збудуся клопоту!

ПІСАР: Гм цож маю робити, без страти не-
ма нічого на світі. А еслиби, панс того, панна
Марта не хотіла... га?

ГРИГОРІЙ: Що? не хотіла! Поки я живу на

світі, в моїй хаті дісся то, що я схочу. І добрим способом, лихим піде! (Відходить)

СЦЕНА IV.

ПІСАР: (сам) Монстерджею, жінка, морок — що кажу? як келішок чистої як шифінованої горівки. Гм, буде житися хоть на ку, а потому... буду смати дурного війта стерджею, не дармо казав пан староста: «тковський! ти високож скінчши!!» (співає)

Нема над мій стан;
Кожний писар пан!
Пине скарги і контракта,
Письма ріжні, ріжні акта.

Нема над мій стан;
Кожний писар пан!

Сли комісія яка з'їде,
Писар перший всюда піде,
Свідків кличе, призовас,
Перший всюда він бувас.

Нема над мій стан;
Кожний писар пан!

А як прийде до виборів,
Він без сварки і роздорів

очу. Не піде
ходить).

ка, мов цукер-
як скло ра-
ть на пів ро-
війта. Мон-
стра: "Подা-
нівас):

Все з виборів ся виваже,
Як кишеня власна скаже.

Нема над мій стан;
Кожний писар пан!

А скінчаться вже вибори,
Там то слава і гонори!
Там то асти і вівати
Оковитков тра синувати!

Нема над мій стан;
Кожний писар пан!

А конечно як тра вмерти,
То хотів-би я по смерти
Вже з привички і звичаю
За писаря стати в раю.

Нема над мій стан;
Кожний писар пан!

(Співаючи послідні слова виходить).

СЦЕНА V.

МАРТА: (виходить з плачем). О Боже мій, Бо-
ж! що прийшло мені учути? Батеньку ти мій,
чи на то лишив ти мене, щоб чужі люде торгувава-
лисъ о мене та за твої гроші? О тяжко, тяжко
жити сиротині! — Добру раду радять собі дядь-

ко з писарем, та інч з тої ради! Я радше
ну, як вийду за кого іншого, як за Івася
би вернув він лині скоріше! бо щось дуже
кійно б'ється мое серце! (співає:)

О Боже великий, о Боже єдиний,
На мене сирітку згадай!
Будь батьком, оніков, бідної сиротини,
В поталу нещасну не дай.
Споглянь на ті слези, що вічно вмивають
Сирітські сі очі мої;
Вони то мольбою до тебе взлітають,
Тож радо їх, Отче, прийми!

СЦЕНА VI.

(Марта і Писар, котрий вже в середині співучений Мартою, входить).

ПІСАР: Добрий день, а властиво, гм тут
тів я сказати добрий полудень, чи то, як
добрій вечір!

МАРТА: (до себе.) То кара Божа з ти-
віком! знову зачне свое залицянис. Але і
йому так, що і ручників йому відхочеся.

ПІСАР: А монстерджею, якто красно-
Марта співає! Я здалека почув і тому ве-
Тілько така сумна пісня, що мене слово
аж за серце хапнула.

МАРТА: Нехай весільної той співає, ю

радше загиб-
Івася! О, ко-
дуже неспо-

гнн,

змишають

ь,

і співу, незамі-
, гм того, хо-
о, як кажеся

а з тим чоло-
Але відкажу
єся.
расно панна
му вернувся.
слово гонору.
зає, кому ве-

тело, а мені бідній сироті лиши сумна пісня су-
дилась!

ПИСАР: Та ніби тен того воно добре і посу-
мувати часом. Но суть хвилі, монстерджю, де
треба би конче повеселіти!

МАРТА: У мене ті хвилі давно минули!

ПИСАР: Но але, теного монстерджю, можуть
ще повернути. От, якби присватає на примір,
тен того, як то кажуть, який красний хлоцець, гм
кров з молоком, а до того...

МАРТА: Ви знаєте, що я вже засватана, тому
не треба мені сватання другого.

ПИСАР: Монстерджю, сватаннс — то, як би
теного сказати? контракт купна. Поки нема за-
датку, прийде другий, дасть більше, бере... Мон-
стерджю, як прийде жених красний, в кут з
першими!

МАРТА: Та то лиши біда, що не трафиться ме-
ні вже другий!

ПИСАР: Не трафиться? О, не журіться! Я
монстерджю сам знаю такого, що за вами, пан-
но Марто, дав би собі теного і не знаю що зро-
бити!

МАРТА: Хтож се такий, если можна поспита-
ти?

ПИСАР: О! чоловік дуже високо поставлений.

ціарський урядник, гм монстерджею, з
рем від староства за пан-брат, учений, го
а хлонець як ляльочка! А що? нравда, а
слухати? Ха-ха-ха, не то, що Іван!

МАРТА: Бути може! Но скажіть, хто се
Може і не бачила краси такої, а може і в
він хлонки-сироти!

ПИСАР: Монстерджею, любов, любо
сеть така річ, котра на все забути каже
шляхочтво і на науку.

МАРТА: Коли годі від вас звідатися
такий, що хоче так велику честь висвід
роті!

ПИСАР: Правда, честь велика! О, г
джею, щоби було, сслиби тим женихом
тос, я сам?

МАРТА: Знала я о тім від першого
слова. І відповідь у мене та сама, яку ви
раз чули. Дайте собі освятити зду і ви
ся від мене! Не глузуйте над сиротою, бо
покарас; не важтесь слати ручників, бо
тесь ганьби. А будете ще лазити за мною
режіться рук Івана; бо — нещастє ваше

ПИСАР: Так ви кажете? Та так мене
те за то, що я, монстерджею, забув на сво
уряд і шляхочтво і хотів вам вирядити

чесь? Пождіть, монстержею, пождіть! А Іванович...

(За сценою співає Іван; пісня що раз голоснійша, близьша).

Я люблю дівчину, хорошу як цвіт:
 Її голос — звіночок, що срібром звенить,
 Її око — то зірка, що сяє в ночі,
 В її брови манячі мов з світлої дуги.
 Над гори, смереки, над власний топір,
 Я люблю дівчину хорошу від зір;
 За голос-звіночок, за чудну її бров,
 Житте би я радо віддати готов!

МАРТА: (до писаря, котрий прислухусь пісні по наколи та тихні, хотів би віддалитися). — Пождіть хвилю, пане писар! Скажете зараз Іванови то, що мені на нього сказати хотільсьте.

ПИСАР: Монстержею, потому того; тепер нема коли! У мене обовязок! (Оглядається на всі боки; узрівши Івана уходить).

СЦЕНА VII.

(Марта, Іван).

МАРТА: Прецінь діждалася я тебе! Кілько сліз перелила я нині! як тяжко було цілий день на серцю. Но дякувати Богу, ти вже вернув. От так Іване! най сповняться слова батенька напо-

го. Поберемся, хоть дядько вередує. Най там че, лишім йому всі гроші; дастъ Бог милосердію, голodom не помрємо. Но чого ж ти такий сумний, Іване?

ІВАН: Ти не гадаєш навіть, які чорні хлопці повисли надімною. Так! час тобі вінчатись, не зі мною!...

МАРТА: Іване! що се ти кажеш?

ІВАН: Марто! не судилось нам жити у країні мене взяли до війська...

МАРТА: Матінко Божа! (кидається до нього) Скажи, чи правду ти кажеш?

ІВАН: Так чисту правду, як Бог на небі. Дядько і писар хотілись позбуті знайди з села і позбулись! Не илач, Марто, не вбивайся, ти була воля Божа! Хто знає, чи булави ти щава за мною. Я піду, забудь мене, подай другі ручники, а будеш щаслива!

МАРТА: (відходить від нього). І ти се мені кажеш? Ти, щось мені клявся разів тілько? А пер віднихаси від себе?

ІВАН: О ні! я все одинакий. Но біль і горе забило мою душу, я нещасливий на віки! На мені дивитись ще на твоя нещастс? Марто, зі мною піду, але поки життя моє, то тебе не забуваю.

МАРТА: (бере його за руку). Іване! глянь

небо: там високо той, котрій поблагословив нас на віки. Тоді сказала я, що твоєю всегда буду, і притім останусь! Я вірюсь Богом святым, що буду твоєю або — ніч чо. Не зайдемся тут, зайдемся в небі. А лишатись мені в селі, нема чого. Ідеши ти з села, і я піду. Як знаєш, на третім селі живе моя тітка, сестра небішки мами. Кілька разів переказувала вона, щобим перейшла до ньої. Вона хоч і богата, але серце має добрє. Сама вона живе, піду там, а може легше буде переносити горе — і ждати на тебе!... Тої ще ночи покину село, втечу — може щаслившою поверну до нього! А тепер... (співає):

Працай, село ти рідне,
 Ти щастє, ти мій рай;
 Тобі я плю в послідне
 Працай, працай, працай!

ІВАН: (співає):

Працай моя хатино,
 Де глянув я па світ,
 Заким тебе покину.

(Разом співають).

А Ти, о Боже, Боже наш,
 Могучий і єдиний,
 Зійтися тут нам знову даш

В щасливій чей годині.

Молитва паша в небо там,
Несеся сиротою:
Однак ми вірим, що ко нам
Прийдеши Ти з калитою.

Коли ж получить знов нас тут,
Надійне щастя тоже,
То вдячні серця все будуть
Імя хвалити Боже!

(Кінець акту другого).

А К Т III.

(Сцена представляє роздорожжє за селом; на роздорожжі хрест. Можна також представити тут саму сцену, як попереднім акті, але в такім разі вже в другім акті мути бути хрест на виднім місці).

СЦЕНА I.

КОСАРИ з косами стоять на переді сцени і співають:

Дзень косами, дзень та дзень,
Пок ще сяє божий день,
Пок ще руки не помліли,
Пок ще коси не ступіли.
Хоть полеся піт з чола,
Нуже дружно до діла!

Дзень косами, дзень та дзень,
 Пок ще сяє божий день;
 Нуж до труда клеймо коси,
 Кладім збіже у нокоси;

А як інвки лині діжнем,
 Вінець славний увісм!

Самоспів:

Бо на світі так бувас:
 Кожне діло ся вінчас,
 Кожний труд ся оплатить,
 Лиць охочо, браття, жніть!

Всі:

Тож жнім,
 Тож жнім,
 У коси звенім!

Нуж до труда клеймо коси,
 Кладім збіже у нокоси:
 Бо на світі так бувас:
 Кожне діло ся вінчас,
 Кожний труд ся оплатить,
 Лиць охочо, браття, жніть!

Тож жнім,
 Тож жнім,
 У коси звенім!

I. КОСАР: Дав Бог діждатися жнів, славити

роздорожжу
цену, що в
акті мусить

співають:

Його за тое! Ось день за днем: мине літо і не осінь. Скількох то разів ставав я з косинів, а де поділляся ті часи? Так то і з життєшим: прийде осінь, зима — бувай здоров! і старий Никола Держак: два роки тому ще тримався просто, нараз підтяв косою — пропало...

ІІ. КОСАР: Помяни Господи його душу! сний був чоловік! Шукай на сто миль, не деш такого другого. Алеж бідна його Марта з великої видно вигоди покинула вона на війта та пішла зі села. Шкода дівчини!

ІІІ. КОСАР: Не бійся! Добре не попуссеть скоро. Але більша шкода Івана; ні з того нічого до війська іди. Видно, щось то воно мути бути!

ІІІ. КОСАР: Та щож могло би бути? Ціла сім'я писарева! Захотілось пяниці сватати Марту; та нуж — позбутись Івана!

ІІІ. КОСАР: Але за Мартою так жаль береговів! А до того тепер доперва вона бідна: пропав, сама одна без роду, без всього.

ІІІ. КОСАР: Що, кажете, гріш пропав?

ІІІ. КОСАР: До чиста! як горіла тамтого ти хата Гринька, годі було де що виратувати. Грішко боявся гріша дати на чужі руки, боявся скрині ховати; звичайно ріжко бувас, то і

літо насташою косою на життєм нароров!... Ось тому назад сою — все

ушу! А чесь, не знай- Марта! Не на нашого і! спусся такого ні з оно мусить

Ціла спра- ти Марту,

ь бере чо- ідна: ірш.

нав?

ого тижня- ги. Гринь- зявся і в то і три-

мав гроші за образом. В огни годі було знати що хапати, і — все погоріло. Марта зістала без гроша; а і Гринько добре не вийшов.

ІІ. КОСАР: Що, не добре! Хата, стодола, збіже, все заасекуроване; побудує хороми, а не будинки. Тілько складав старий Никола! Бувало ночи не доснить, гріш в скриню ховас: а ту приладок тай годі.

ІІІ. КОСАР: Еть, заговорились, а пора йти дальше! Сонце вже високо; скоріше зачнеш, скоріше скінчини.

І. КОСАР: Ваше слово, ваша правда! Ходім! (Виходять).

СЦЕНА ІІ.

(З другої сторони надходять: Григорій, Лесь, Тимко, Ілько).

ГРИГОРІЙ: Вже сонце високо стануло. Сини мої! А ж тут підвів я вас, а звідси перед вами три дороги — для кожного пиня. Ідіть в світ мої сини; трудіться, працюйте, добивайтесь долі!

ЛЕСЬ: Батьку, позволь промовити слівце та за питати, чи не лінше таки буlob лишитися нам при тобі? По що йти в світ та лишати все, що так міле серцю?

ІЛЬКО: Правда твоя, брате! жаль йти в чужину, світ, коли привик чоловік до своїх. А і є де-

ма що десять рук то не чотири. Не дав Бог нути до тепер, і дальнє не дастъ.

ТИМКО: Та і долі шукати — не так то Не один шукав, питав, та не доштовся д більше. Може і нам котрому місто долі ніши суру могилу. Все лініше було би лягчи межими.

ГРИГОРІЙ: Діти мої! Правда, жаль ба пускати вас в світ широкий, та мусить та. Хоть прийшов огонь допуст тяжкий, хоть в горіло, лишилась кервава праця, яку для вав я. Ось тепер пускаю вас світом: ідіть пр те на свій хліб! Я даю вам на початок грішний, кожному даю по триста золотих. Одна речіть мені, що з гроша гого не відасьте ан цара дармо, що будете горювати, як я горився і добивався кусня хліба.

ЛЬКО: Отче! ти змалку учив нас ща будь певний, що праці твоєї не промарнує

ГРИГОРІЙ: Добре, діти, а тепер ідіть! З роки на тім місци, як нині, скоро світ я па вас. Ту зійдемся і кожний розкаже як і де шлов свою долю. (Дас кожному гроші; підходить Тимка).

ТИМКО: Батьку! возміть ті гроші, а я лі при вас. Що по гроших літинці, як нема .

ав Бог заги-
так то легко!
ався до дому
лі пішли Бог
ні межи сві-

ль батької н-
ть так бути!
хоть все по-
для вас хе-
діть працою-
к гріш знає-
Однак при-
те ані крей-
я горював і

с щадити;
тарнусм.

діть! За три
віт я чекаю
не і де знай
підходить до

а я лишусь
нема серця

материнського, нема серця батька рідного? Хто
вас підположе, хто утримає слези ваші? Батьку,
возьми той гріш, а не вбивай серця; дай остан-
тись при тобі!

ГРИГОРІЙ: Сину мій твое слово красне душу!
Але так мусить бути, а то під угрозою утрати бла-
говенства моого. Я кажу вам, діти мої, ідіть!
А я зі старою матір'ю трудитись буду; зачну від
початку може сице придбаю. Може котрому з вас
не дасть Бог щастя, то єще знайдеся кусень
хліба. Я не пращаюся з вами, час як день щ-
міше, зайдемся знову.

ЛЕСЬ: Ідемо, батьку, та ще раз глянем на
село рідне. Хто знає, чи всі ми вернемо тутка!

Спів:

Голубко-нене, ти синів
Хрести в далекий путь;
Щоб Бог щасливо їх довів,
Благати не забудь!

Барвінку-рути під вікном
В городци ти посій;
Зроси слезов і власним тхом
Що рана 'го отрій !

Ссли зійде барвінок той,
Синів з дороги жди;

Єсли же пі, то в упокой
Їх душу помяни!

ГРИГОРІЙ: Годі, діти завдавати туги сердцю! Ідіть! час не довгий, вернете ще домів; Бог скав! А гріш шануйте! Памятайте, що пропонували я дитину, що не уміє пошанувати керван батька. Три дороги перед вами; вибирайте який тоту, яка близша його щастю! (Спині віддається).

СЦЕНА III.

(Григорій сам).

Не так пращати би ся батькови з дітьми! прецінь якась сила гонить мене; я сам не знаю куда повернутися. Добре, що вони пішли! Може далека від грошей тих полекнала на серцю. Де і ніч не маю спокою. Микола все стоять на очах! Не я винен — дурна дівка сама занапастила свою долю. А гріш... проч від мене, лиха гадка не мучить мене! (задумусь). Вони пішли і не знають який гріш носили з собою. Той огень!... Тяжко мені, а прецінь так мусіло бути. Сталося пропало; а ти, маро, зникай з очей! (Задумусь хвиля павзи). Чогось мені тяжко, щось давнину... Ні хвиля спокою... Га! знову? що се? чи я дитина? чи розуму нема вже у мене? Чого бо-

янист? піхто не дізнається! Ніхто? а сей хрест, на
нім Бог; Він все знає! Я помолюсь, відпокутую,
відпрону на старість. Не для себе я зробив, а для
них, для дітей моїх. (За сценою: Еге, монстер-
джею, шукав я вас шукав!) Яка мара його тут
несе? Правда, йому належиться юдин гріш! Най
бере, дорожитьсь не стану; най бере все, та лини
най кидас седо, най іде може полекишас!

СЦЕНА IV.

(Григорій, Писар).

ПИСАР: Синів, панс того, виправили? гм!
Чувсем, жінка мені казала; добре, панс дзесю, до-
бре!

ГРИГОРІЙ: Слухай Податковський! скажи,
на що вліз ти мені в дорогу? Не знав я тебе, а
був чоловіком а тепер?...

ПИСАР: Гм тес, монструмджею; як той каже,
хотіли казати інакше! Не знали мене, чолові-
ком були; бо, панс того, чоловік без гроша, сло-
во пане, і дудка не варта. А тепер, коли всього
новно, хто, монстерджею, зробив вас паном, як не
Податковський?

ГРИГОРІЙ: (пристрасно). Слухай, я обіцяв
тобі сотку; не одну, а дві, три, дам тобі, поки не
лиши села то. Іди в світ, та не вертай більш.

ПИСАР: Гм, монстерджею, розумне сло би того три сотці! Я і без того хотів пус де нинє, бо по правді сказавши, не вартастися з мужиками дур... хотів сказати неприміми. Але все...

ГРИГОРІЙ: (переривас) Нодатковські йти мусин! Скілько разів спогляну на тебе проливася в мені!

ПИСАР: Гм, звичайно, великі особи звикло слабі перви. Але для вас, пане війтов я піти; і так час аваизувати, того тедо золотого ковпіра! Тільки, грошки, гро-

ГРИГОРІЙ: Гроші дістанеш; іди, а мов камінь. Но сице одне діло: Нашини до Мопшини все — огонь; скажи, що гроші згіщо я зійшов на діда. Най тепер віддасся за па; обос рівні! А по гроші прийди вечером все, лиш іди із села, і це приходи більше. ходить.).

СЦЕНА V

(Писар сам).

Дурний хлон; пару соток і такі комедії рити! Тра ту стеречися, монстерджею; ногі засі в ноги, панс тего! Добре говорив мені май оне вдавайся з хлонами! Але три сотці тего

не аби-який! Монстерджю, треба таки пійти діта
вже оженитися. Тенер, поки чоловік молодий, то
єще як тако, а потому? На старість зле самому,
без жінки, без дітей. Але, пане, добре братися до
діла, щоби повелося відразу! Варта би може по-
думати та перебратися більше по сальниковому.
(Оглядася). Кашлюх? ні, добрій, чорний, сице
уйде! Гм! підшевка? на підшевку піхто не ді-
виться! Фрак? єе! хороший, пан лісничий невно-
лішного не має. Гм панталони? трошки короткі;
се можна до чобіт! Ага правда, що чобіт не маю,
монстерджю, діра? можна зашпателити! Що то пан-
талони? Коби в серцю молодість та краса в ли-
ци! Але тільки піс щось надто червоний! але то
пічного. Не дивуйтесь дівчата; то з праці, з по-
чай недосираних, з науки пане, з науки Дурна
Марта, че було то шапуватись? Але! але! гм!
може удастися. Що то написати? Піду сам, розка-
жу; а нуж зміркус письмо носом, та і піде за
мене? А тоді його, дурний хлон дасть половину
поля і гроши дасть — знаємся на тім! Нагаба-
юсь! А як не скоче? То пане до сто кроть тисяч
келінків рафінованої і нерафінованої шпагатів-
ки, пай собі!! Шляхцяпок не мало в світі! Ну
женитись — то женитись!

Жень сси Ясю, жень сен жень,
Не одкладай з дня на дзень!...

СЦЕНА VI.

(Писар, дівчата надходять).

ДІВЧИНА I. А що вам, пане писар, за селом і співасте?

ДІВЧИНА II. Видно сіце від вчера тут селі! Певно писали щлий час, та не малася спати.

ДІВЧИНА III. От, потацювали би де ПИСАР: Слухайте, дівчата! скажу вам ну. Будемо мали весілле!

ДІВЧИНА I. Ох, і чіс-ж се?

ПИСАР: Згадайте? чіс?

ДІВЧИНА II. Певно слінкої Ганки з Андрухом!

ПИСАР: Ха, ха, ха! не вгадали того, ні дали!

ДІВЧИНА I. Але де то весілле, чи в селі у панів?

ПИСАР: Монстерджю, певно що у пані

ДІВЧИНА III. То хіба пана лісничого паня іде замуж?

ПИСАР: Гм, лісничий — що мені за пан!

ДІВЧИНА II. Вже ж як не там то певно пан з двора жениться!

ПИСАР: Не вгадали; весілле велике в великого пана!

ДІВЧИНА III. То хіба де у якого пана?

ПІСАР: А так, у дуже ясного. Но згадайте!

ДІВЧИНА I. Хочете, скажіть, а самі вже не вгадаєм.

ПІСАР: Но то вже вам скажу. Жениться велика особа, урядник пан Податковський!

ДІВЧАТА: Ха, ха, ха, ха!

ПІСАР: Монстерджею, чого ж ти сміяєшся?

ДІВЧИНА II. Та як не сміяєшся з такого ясного панства?

ДІВЧИНА I. А хтож тога, що йде за вас?

ДІВЧИНА II. Чи не баба Варвара, що їй трийцять літ тому номер другий чоловік?

ПІСАР: Го то го! панина як мальована! як пісанка! Красна буде пара!!

ДІВЧИНА I. А що красна, то вже красна!..

ПІСАР: Пане, хлоєць хороший, молодий! Кожна з вас пішла-би за мене з замкненими очима. Може неправда що? (співає).

Зле на світі спротии

Одиночко жити;

Піду хіба причепурусь

Та станусь женити.

В мене жупан, камізоля,

Шаравари красні;

В мене брови, в мене очи
Мов ті зірки ясні.

Хор дівчат:

Оженися, пане писар!
Буде славна пара,
Пан урядник Податковський
І сліпа Варвара.

Писар:

Чи Варварка чи Одарка,
Коби лишень була парка;
Коб не хлопка, але паня,
Погуляєм аж до раня.

А котра мені за дружку, а за світильничку?
всі хочете? Ні — не можна.

ДІВЧИНА І. Не простим дівкам бути за дружку ясній пані! Де інше світилки шукайте!! (Входять).

СЦЕНА VII.

(Писар сам).

А що, не моторний хлопець? Хоть дивись-
цлуй, Ха ха ха!!

(Завіса спадає; кінець акту третього).

АКТ IV.

(Сцена представляє хату Єлени, піznати великий достаток).

СЦЕНА I.

МАРТА (сама).

Три роки минуло вже від часу, як покинула я село своє — три роки тяжкого горя та туги! Скілько сліз полила я бідна! Скілько журби! Три роки минає, як нема ні звістки від цього! Може бути, що давно вже землиця покрила його очі, то не перечуло того мос бідне серце. О Матінко свята, верни його на мою радість, на мою потіху! — (Плаче).

СЦЕНА II.

(Марта, Єлена).

ЄЛЕНА: Що се, Марто? чого ж знову плачеш дівчинко?

МАРТА: Простіть, тіточко, но я сама не знаю, звідки сльоза за сльозою пливє з очей моїх. І журби мені ніякої; при вас, лекше серце як при своїй рідній, а все таки чогось жалко.

ЄЛЕНА: Тобі важко, дитинко? Може жаль за селом, до своїх.

МАРТА: До своїх? О ні, тітко, ви знаєте, що в моїм селі нема ні одної душі щирої для мене!

Там лиши на цвинтарі могила моого батька та
мами — ах хотіла би я сице раз побачити,
плакати над ними та подивитись на ту хату
лісі, де я зросла та була колись щасливою. Бі-
ше нич не тягне мене до села!

ЕЛЕНА: Слухай, Марто! Скажи, чи не бу-
деш тобі як мов би мати рідна?

МАРТА: Так! не зазнала я, що то рідна не-
ка, та при вас дізналася про тото іщасть. Ви п-
ияли бідну сироту і були її матірю; нехай же
Бог надгородить за святе ваше серце!

ЕЛЕНА: Марто, а прешінь ти крисш щось
редімною! Твое серце, дитино, неспокійне: й-
давить якась журба, і ти хочеш утаїти тое пе-
моїм оком. Дитино, ти пожалуєш того! Нераз
ма не знайдеш відради, а не дастъ тобі її д-
гий; лише скриватися зі всім — то годі. Сер-
п потребує витоворитися тоді йому полекшася. І
мені, я тілько літ вже живу на світі і не одну ж-
бу перебула.

МАРТА: Простіть сироті, ссли може чим
вгодила. Но вірте, на моїм серцю нема іншої жу-
би, крім тої, за яку ви добре знасте. Вже т-
роки минає, як не маю жадної звістки....

ЕЛЕНА: Від Івана? Не журися, Марто! Ві-
 поверне його здоровим. Боснія — край далекий
не так легко писати. Але не бійся дитинко, в-

верне; будете сще у купці щасливі, масте красний гріш.

МАРТА: Тіточко! я радо віддалиби весь гріш, щоби лише Іван вернув. Та бо і гропі гі зе мало завдають мені журби. В чужих руках ріжно може бути; а якби осталася я без крейцара, хто знає, чи Іван не відцуравбися сироти без даху і кусня хліба?

ЄЛЕНА: Чи так мало віриш його любові?

МАРТА: О ні, він мене любить я знаю; він за мене готов і в огонь пійти. Але я сама не мала би сили завязати його вік, зробити пепцасливим на ціле життя.

ЄЛЕНА: І тут не мудра твоя журба! — Гріш твій не пропаде так легко: таж твій дядько не мусить бути так лихим чоловіком, як тобі винадається. Якщо хотів тебе віддати за інсаря якогось, то певно з заслілення; може гадав, що так забезпечить своє щасттє і зробить тебе наїс. Я в тім не бачу нічо великого, що не хотів більше дати, на початок, як 500 зл. Мав розум! якби пропав гріш перший, лишилобися сще щось для тебе. Прецінь знаєш, що на селі не дуже пинають за любов — дівчина іде там, де скажуть, де більше майна; тому не дивно, що і з тобою так хотіли зробити. Перетерни сще, вернєся Іван, все мине. Витревай сще при мені, я на тебе не забу-

ду. Ти заходилася коло мене, позволь мені бу матерію для тебе!

МАРТА: (цілус в руку) О тітко ви втихомили мос серце! Най матінка моя, котрої я знала, і батько там в небі вимолять для вас чину плату!

(За сценою чути голос Податковського.) Птен тего, чи тут мешкає пані Єлена Задорожні

ЄЛЕНА: Маси, певно щось зі суду. (Йде дверей і відчиняє). Тутки, тутки!

СЦЕНА III.

(Ті самі). ПОДАТКОВСЬКИЙ.

ПИСАР: (вирост до Марті). Тен тего, пані Марто, ірецінь, монстерджю, маю то щастє, гляк то кажуть, після § 715 повітати... (побачивши Єлену) а!! то невно тітка. Маю честь, монстерджю, представитись: ссым Ян; панс тего після §. 715 як кажеся, Податковський, депендент у депендента нотаріального, панс того після §. 715 устави, гм, ага, бувший актуальний дістаріон староства.

ЄЛЕНА: Е що там морочите! Чула вже о ви і много і ріжно.

ПИСАР: То річ ясна: моя слава яко правника і монстерджю бувшого актуального дістарія в старостві есть після §.714 широко звісна.

ені бути
втихоми-
рої я не
вас ві-
го.) Гм,
орожна?
(Йде до

марта: Но що ж привело вас так далеко і як трафили ви до мене?

ПИСАР: Як, монстерджсю, після §. 715 тра-
фів? Гм, панно Марто, тего, серце, за вибачен-
нем пані тітки добродійки, серце мос вело після
§. 714! На крилах літав я, щоби тен тего по-
клонитися і уцілувати ручки панини Марти!

МАРТА: Не забуйтеся пане писар! Ви
може забули, як тяжко прийшлося вам тоді при-
керині зі скотинами за ваші цілунки? Здась,
що цілий тиждень було сице знати пять пальців
на лиці!

ПИСАР: (до себе). Овва! горда як перше а ту
сце тата стара, пане, неус інтерес! (голосно)
Панна Марта здась тего забулася; то був пев-
но мій старший брат, котрий пане тего помер
шість років тому!

МАРТА: Бути може! тілько, що мусів хіба з
гробу встати; бо ледво три роки минуло, як відів-
чила і його залинянок поганих. Але рада-би я
знати, що за відомість приносите ви мені; бо для
побачення моїх рук не занесло би вас здась
серце так далеко!

ПИСАР: Дві сумні повинні приношу, пане ге-
то; але і воши можуть після §.715 монстерджсю
змінитися в радість.

МАРТА: Що такого, кажіть, ради Бога.

ПИСАР: Гм, аж жаль бере за серце сказавам правду; але гм-що треба, то і треба! Обязок, го-го! обовязок після §. 715.

ЕЛЕНА: Не говоріть, не тревожіть нас! Двіться на Марту: ваше безпогане говорене биває її!!

ПИСАР: (скоро). За вибаченням пані тіті добродійки, хотівсм сказати, дядько панни Марти погорів до чиста, а при тім, пане тего, погріли всі гроші панни Марти!

МАРТА: О мій Боже, -за що мене так кареш?! (плаче).

ПИСАР: (до себе). Ого, половина діла уж готова.

ЕЛЕНА: Божа воля Марто! не вбивайся, і плач, дитинко! (до писаря). Но щож дальнє сказати сіце масте, пане писар?

ПИСАР: Правдиво, друга річ, монстерджю н велика! слово гонору і говорити не варта! От того пане, прийшло письмо зі суду, що той велоцюга Іван, що служив колись в батька панн Марти, помер при війську в Боснії.

МАРТА: Іван!! (Плаче).

ПИСАР: Не велика, слово того, никода! Хлоп --- всегда хлопом!

МАРТА: О, біdnаж моя головко! хто займeseя мною? Хто помилує біdnу, опущену?...

ПИСАР: (до себе). Тепер пора кувати залізо поки горяче. (голосно). Панно Марто! тен того, нещастс се не велике, еслиби, монстерджсю, я забуваючи на давне, пане після §. 715, поводуючися серцем, сам оффірував руку пани Марті! Гм, зараз знайшлабися поміч і оїка? А що? чи не слушне мос слово?

МАРТА: Що, підлайi чоловіче! ти смієн так відзвиватись до мене? Проч мені з очей!!

ПИСАР: Поволи, пане того! Не досить, що я урядник, хочу ущаливити вас, хлонку, пане того, то еще мене шкалювати? А параграф 715 устави касаційної що? Вже упали крилонька! доки були гроші, то еще; а тепер нема чого дутися!

СЛЕНА: Мовчіть! Вже давно повинна би я казати вам іти за двері, та з мого дому єще ніхто покривдженій не пійшов. Тож послухайте! Ти, Марто не печалися! Через три роки була ти доброю дитиною для мене. Я сама — у мене нема нікого. Еще перед літами записала я сю хату мою і поле на церков; в хаті буде братська читальня і дохід з читальні і дохід з поля пійде в половині на молитви за мою грішну душу, а в половині ча підмогу біdnим громадянам. Та кромі

того с єще покладний гріш. І з цього куплю туту хату, в котрій ти родилася, а котру пан прдати хоче і зложу завтра в касі в місті для тедванайцять соток яко віно. — Чулисьте панисар?

МАРТА: О ті ко, як же ви добрі для мене. не зможу вам вивдячитися, ні! І сказати го що серце чус.

ПИСАР: (до себе). Масш того, стара чаринця! поисувала діло!

МАРТА: Но що мені з майна, коли вже не на світі Івана? Для цього я жила, він був мою, надією мосю, він всім...

ПИСАР: (до себе). Масш, єще згадує та хлопа! Дурна дівка! має гроші, не піти за пана, а за хлоном плаче. Гм пане, смаруй хлоя смаруй, а хлон хлоном!

ЕЛЕНА: Не побивайся Марто! річ єще не ієна.

ПИСАР: (до себе). Треба гонор ратувати, бодай на перекір її зроблю. Потім ноги за ноги і смали дальше — тут не для тебе партії! (голосно) Пані тітко добродійко, монстерджсю, се річчу певною, що сей драб Іван...

ЕЛЕНА: Хто нозволяє вам, говорити так о чесних людях?

лю тобі
лан про-
для тебе
те пане

мене. Я
ти годі,

а чарів-

же нема
ув поті-

дус того
за па-
й хлопа,

не нев-

увати, а
за пояс
!! (голо-
сю, ссть

ак о че-

МАРТА: (крізь сльози). Не судіть всіх свою мірою! За одного Івана не дав би ніхто десять Податковських...

СЛЕНА: Говоріть, що знасте, бо...

ПІСАР: Слово того, після 715 прийшло письмо зі суду, що той, порядний чоловік, що був за паймита у вітця інани Марты, умер в Боснії. Слово панс, що на смерть умер!

СЛЕНА: Но Марто, ссли вірити можна його словам, треба здатися на волю Божу! не плач, дитино, не побивайся: Бог тя потішить! Ти сице молода, жаль ми неєся, забудеш.

Марта: О ні! Не забуду я ніколи! Скоріше згину, як хотіла на хвилю позабуду на нього, на його любов. Ми клялися собі на вірність і любов до смерті. Не діждався побачити мене сице раз; буду я ждати, доки не зайдемося знову на тамтім світі (плаче).

ПІСАР: (до себе). Най напусє собі кровні! Молоде дурне! поплачє забуде, віде за муж за другого. Не хоче мене, най на злість і він її не мас. Ось тобі за твої нальчики!

СЛЕНА: Потішся, Марто! сльози не припесуть нічого. Віддайсяволи Божій; не забудь, що Він батько і потішитель.

СЦЕНА IV.

(Ті самі і листонош.)

ЛИСТОНОШ: Слава Ісусу Христу! Маєте письмо, казали пані почмайстрова, що то аж з Боснії. (виходить).

СЦЕНА V.

(Ті самі крім листоноша).

ПИСАР: (до себе.) Маєш монстерджейку (зофася до дверей).

МАРТА: (взяла письмо від листоноша і пильно глядить на напись). Тіточко — сеж до мене — то певно звістка о смерти Івана!

ПИСАР: (до себе.) Дав-бим на службу божому цілого ринського, щоби так було!

ЕЛЕНА: (бере лист відчиняє, читає потім) Марто! Іван жив і леда день верне!

ПИСАР: (до себе). Бодай тя що зло, то зло (хильцем виходить).

МАРТА: (падає на коліна). О Боже! слава Тобі, слава, що не покинув Ти сироти, що змило сердився над ньою! (Закриває лице руками, піхвили встає). А і вам най Бог заплатить за звістку щасливу та за ваше добре серце! Но читайте, читайте! Кожне слово з того листу — то над-

города за всі мої слізи, які я виплакала. Но стілько днів сумних полекшало мені на серцю.

ЕЛЕНА: Поволи! за велика радість могла би тобі зашкодити. Пожди до завтра!

Марта: О змілосердіться! Кожна хвиля убивала би мене. Читайте, на милість Бога читайте!

ЕЛЕНА: Добре, Марто!

Дорога Марто!

Три роки минуло, як погинув я тебе, та до того часу не міг переслати вістки за себе, бо я не знав, де ти перебуваєш. Донерва камрати, котрі вже вернули до дому, донесли мені, що ти живеш, і де маю вислати листмо. Марто, чи не забула ти на ту послідну нашу встречу при кершиці, та на обітницю нашу? Бо я свідчуся Богом, не забув на ту хвилю! Був я в битві, раз, другий і третій; кулі роїлися коло мене, по жадна не діткнулася мене, видно твоя молитва мене охоронила! Я став старшим і дістав медаль, научився читати і писати та не тішить мене то; я хотів би злетіти до наших гір, до села, до тебе! І тут гори, та цінакиє тут як у нас! А тенер, Марто, молю тя, на чим світ стоїть, напиши, чи не забула ти на мене? О сслиби так було не крий мені правди, щоб не вертав я більше до краю і віртати маю леда день. Тут молити буду Бога,

щоби кулька скоріше втихомирila серце. Я вяжу тебе до себе; ссли доля твоя веде тебе дінше, пай Бог тя благословити! Чекаю твого письма, і прошу: моли Бога, щоби вернув Він мене до краю, щоби злучив нас на вікі!

Твій Іван.

От і все! Сновинлося, що благословені ті, котрі плачуть, і друге, що за сиротою Бог з капітою Іванови треба відцювісти і ждати його повороту. Знаш, Марто? Я знала від кількох днів о тім, що твое майно згоріло, тому і не перечу слів твоїх приблуди иисаря. Бог вас сполучить і потешить, а я і дальнє буду о вас памятала. От і все! Наука що за сиротою стоїть сам..

МАРТА: (перериває). Бог милосердий, котрий прийме щоденні молитви, які двоє участвували в них двоє спріт запосити все буде за ваше здоров'я!

(Завіса спадає, кінець акту четвертого).

АКТ V.

(Сцена як в акті третім.).

СЦЕНА I.

(Ілько з торбами, як дід жебрущий співає).

В щасливий час витаю вас,
О гори о верхи!
До вас іду і вам несусь
Чувства святої любви.

Хотяй судьба гонила мя,
І торбу світ мні дав,
Я із за сліз до гір ся піс,
І серцем тут взлітав.

До гір, верхів, смерек, лісів
Злетіти рад я був,
Щоб серед них, тих гір моїх
На віки тут уснув.

Не таким вернути гадав я до села рідного!
Ледви років три як кинув я його — гадав, що
верну богатий, щасливий; блукався світами, шу-
кав долі, та знайшов її в борбі та в кню жебра-
чім. Таким вертаю до дому!! І воїни прийдуть —
либонь щасливі, може і відцуруються бідного сур-
ака, та не глянуть на ту торбу. Боже, змилосер-

дися надімною! А прецінь я трудився, я бився на всі боки; не щадив рук, не велось, моя іраця щезала, никла. Я дідом, але на серцю мені легко, супокійно; лиш важко дивитися на ті ниви, на село то, на верхи розлогі, де прожив я літ тілько. Ось іде якийсь дід жебручий, може із села; поспитаю за батька за матір; чи прийдесь єще упасти до їх ніг, чи може земля покрила вже їх кости!!

СЦЕНА II.

(Лесь, Ілько входить як дід жебручий).

ЛЕСЬ: Слава Ісусу Христу!

ІЛЬКО: Слава на віки!

ЛЕСЬ: Скажіть, дідусю, що чувати тут в селі? Хто вйтот тут у вас, чи знасте?

ІЛЬКО: Не знаю! Давнійше знав я се село, та давній час не був вже тут; тепер вертаю, та рад би дійти, бо село се мос рідне.

ЛЕСЬ: (до себе). Боже, як иодібний він до Ілька! (голосно). Як-то ви родом з села того? Коли ж кинули його?

ІЛЬКО: Недавно; ледви три роки минають як трьох братів вийшло нас з села.

ЛЕСЬ: Ільку! чи не пізнаєш мене? Се я Лесь!

ІЛЬКО: Брате, Бог з тобою! (Падають собі

ї обійми, хвиля мовчання). Не весела наша стріча! Я гадав, що лишень мене діткнула рука божа; та бачу, що і тобі не щастилося. Не судилася доля! Тяжко подумати о тім, як прийдеться встрітити з батьком. Чи повірить він словам.

ЛЕСЬ: Видно, Бог хотів нас покарати! Я трудився, робив, що міг — не було хісна з моого труду. Лихі люди забрали весь гріш; прийшла слабість довга, тяжка, по ній линчилася торба. — Тому приношу тут то, що придбав; най дісся воля небес!

СЦЕНА III.

(Ті самі: Тимко і проводир).

ПРОВОДИР: Ось і хрест, дідуся! а в долині село видно!

ТИМКО: Добре дитино; підведи мене до хреста, най клякну та помолюсь! три роки тому — бачив я його ще а нині.... (Клякає під хрестом і молиться.).

ІЛЬКО: Се він, се Тимко! Брате, чи то сон, чи на правду на кожнім з нас сакви?

ЛЕСЬ: Тихо, брате! не перебивай святої молитви!

ТИМКО: (сідає під хрестом; до проводиря) Дивися, дитино, на шлях, чи не надідуть там я-

кі вози з богатими людьми А я заспіваю пісню і подякою Пречистій Матінці, що довела мене до дому, що позволила зложити кости на рідні. (Пригравас на лірі і співає).

До Тебе, Мати, ми ся звертаєм,
Мольби до Тебе наші пливуть;
Тебе ми молим, Тебе благаєм,
На нас ніколи не позабудь.

Ти непорочна, свята, сдина,
Взоре іречудний божої краси,
Встався за нами до свого Сина,
Його опіку нам умоли!

А коли серед тучі і грому
Гібнущі стають в морю гріха,
Посеред вихрів і хмар пролому
Най нас осінить поміч Твоя!

(Пригравас на струнах; по хвили питас проводиря). А що, Гнате, не видно нікого?

ПРОВОДИР: Не видно! та тільки два старці божі стоять біля нас та слухають молитви святої.

ТИМКО: Не глянуть на них мої очі — не глянуть і на батька рідного, хіба що заплачуть на його гробі!

ІЛЬКО: Тимку, не старці се, а ми, твої браття! Ждемо на тебе оба, і всі — як ти жебручі!

НИЮ
НЕ
НІ.

ТИМКО: (підноситься, простягас до них руки). Се ви? Так, то твій голос, Ільку! Ходіть, най притисну вас до серця, най серцем вас спізнаю, бо очи не глянуть вже більше на вас, (Дотикається першого Ілька). Се ти Ільку? Так стрункий як і перше, та і на тобі торба! (опускає руки і по хвили обіймас Леся). І на твоїм хребті повисли сакви! Боже, чому рука Твоя повисла над нами і кожний проклятий Тобою! (Закриває лице, плаче, кидась до хреста і молиться).

ЛЕСЬ: Браття, всі ми тут вже та лишень батька ще нема! Всі присягли ми, що дармо не розтратим майна, що будем стеречи його. Чи дотримали ми присяги? Може прогрішив котрий з нас, та Бог всіх карає за непослух батькови?

ІЛЬКО: Я кленусь Богом, щом робив, що міг, ю лихі люде розкрали кервавицю! З болю та горя попав я в слабість, мучився довго, ледво з життєм вийшов. Та ті самі люде, котрим робив я добре, нагнали слабого і опущеного. До праці не стало сил, осталася торба; ось вона зі мною! Але моя совість чиста, спокійна, як чисте се небо над нами!

ЛЕСЬ: І зі мною так само було — кожний крайцар, давив, палив мене! Браття, я скажу вам щиру правду; гріш. який дав нам батько, не му-

сів бути чистий! Якась кривда мусіла на нім тяжіти!

СЦЕНА IV.

(Ті самі; Григорій; блідий страшно, очі запалі, взір неспокійний, дивиться довго на всіх; по хвили тихо опускає руку.).

ГРИГОРІЙ: (тихо). Сини мої!

ЛЕСЬ: Батьку, дивись, се ми! Який гріш ти дав нам, що довів нас до торби, що палив день і ніч нашу душу?

ГРИГОРІЙ: Сини мої! не витайте мене, ні; не підходіть до мене! Не такими ждав я вас, не в такій дoli та щасттю! Скажіть, що сталося з вами?

ІЛЬКО: Що сталося? Ваш гріш який дали ви на дорогу, збавив нас щасттja; за нього купили ми лишень торбу і кий жебручий. Ось з тим майном вертаєм до вас!

ЛЕСЬ: Я трудився, як міг широко. За гроші отворив я крамницю — та щож! людські стопи не ставали на моїм порозі, хоть давав я і ліпший і дешевший, товар, як другі. В кінці грім ударив, спалив крамницю — все мое майно!

ТИМКО: А мої очі погасли від плачу і горя!
А хто винен сему?

ГРИГОРІЙ: (по хвили). Сини мої, хто винен?

Не ви, не ви! то Бог за мене вас карає! Так, слухайте: під хрестом дав я вам гроші чужі — сирітську кривду, та вони побили нас під хрестом. Той гріш — то був гріш Марти! І я зійшов на діда, ваша мати померла; огонь, вода, град і пошестъ насіли на мене, хотяй другим благословилось на кожнім кроці. (по хвили). А в серцю покою нема день і ніч! Я молився, щоб ви не вернули, бо сама гадка забивала мене. Діти мої! то я, ваш батько, винен вашому нещасттю! Бог пімстився за кривду сирітську, а Його проклятте буде над вами до суду віку! Так, бо за батька карає Бог діти. Ідіть! се місце буде вас палити, як мене палить! не дотулуйтесь мене, бо попече вас огонь. Ідіть, моліть за мене Бога, та більше не вертайтесь!

ІЛЬКО: Батьку, най Бог простить тобі, що занапастив ти нашу і свою долю! А ось тут єще послідний крайцар давного (кидає від себе); най кривда сирітська не давить мене! (Звернений до братів.). А ми підемо відмолявати свої душі! Лише за прошеним хлібом, як має давити душу чужа кривда! Працай нам батьку! ми простили тобі усе, най і Бог простить. (Падають всі крім Григорія на коліна перед хрестом і моляться).

ГРИГОРІЙ: Вони моляться!... О, щоб дав я за се, щоби міг змовити хотъ одну молитву! Та ні!

серце спокою не буде вже мати! (Лесь, Ілько, Тимко встають).

ЛЕСЬ: А тепер утікаймо з місця того; але всі юже одною дорогою, бо одну знайшли ми долю. Батьку, пращай ще раз нам! Може Бог збере нас на тамтім світі!! (Відходять).

СЦЕНА V.

(Григорій сам).

Пішли... пішла послідна моя потіха! Пішли, та ціле життя будуть терпіти через батька, що виникав їм таку долю. А в серцю щось мя тисне, щось дре на сотні кусні. То кара Божа, то голос совісти, то пекло надімною! На очах все він стоїть. Николо! Чого мене мучиш? (Кидається вперед). Я невинен! Марта... сама... (по хвили). Що се мені? то білий день, нікого нема довкола! Чого я лякаюся? (дивиться на хрест). Ось сей хрест! як страшно він глядить на мене! (заточується). То за Івана за Марту! Га!... пекло надімною! тяжко мені! (легить вперед). Николо, чого хочеш? проч від мене! (Витягає руки вперед і падає омлілий при боці сцени; за кулісами чути спів).

Хто крил бажав, хто все взлітав
До вас, о гори ви!

Хто так як я, що ніч, що дня
Вмивався все слізми!

(Виходить Іван, на грудях медаль).

СЦЕНА VI.

ГРИГОРІЙ, ІВАН на переді сцени співає.

Ах той лише розкаже все
Тобі, мое село!

Як тяжкі дні у чужині
Прожитись мії прийшло.

Но днесь я знов до вас прийшов,
О гори, раю мій!
По днях туги, слізах журби,
Скінчився біль тяжкий.

О! так, скінчився мій біль, вернув я до дому!
Не дав Бог загибнути сироті серед чужих людей.
Як легко мені на серцю, як красно тут доскола;
о красніше, красніше, як три роки тому було!
(За сценою чути голос сопілки) Що се, чи чую я добре? Се сопілки, Боже! Як чудно серцю!
Кількох разів грав я на ній на полонинах — а грав сердечно, бо звуків сих слухала Марта!

ГРИГОРІЙ: (лежить омлілий). Проч! проч!
з очей!

ІВАН: Що се? (Розглядається). То якийсь чо-

ловік! Може слабий, умирає! (підходить до Григорія).

ГРИГОРІЙ: (як висше). Николо, проч!... Пекло... Іван... Сама винна... Марта....

ІВАН: Що я чую? (Підносить Григорія). Боже, се Григорій, дядько Мартусі! Як страшний... змінений...

ГРИГОРІЙ: Проч! проч! пекло...

ІВАН: Бог з нами і я — чоловік добрий, що не дастъ вам лиха заподіяти!

ГРИГОРІЙ: (приходить до памяти; вдивлюється в Івана). Де я? що се? (протирає чоло рукою). Ага, нічого! Вибачте, мені часом робиться слабо, но тепер вже ліпше. Дякую вам за поміч. Бог з вами! (Відходить помалу).

СЦЕНА VII.

(Іван сам.)

Не пізнав мене! Но що з ним? так страшно блідий! Згадував мене, Марту! Дивна слабість?! Він то розлучив мене на хвилю з Мартою! але я давно простив йому тое. Но щож мені робити? Утомився — піду хіба, припічну за корчами, а потім в село. А завтра далыше, чим скорше до Марти, до ньої! Не надіесь вона мене так скоро! (Відходить на ліво; з правого боку по хвили виходить Елена і Марта).

СЦЕНА VIII.

(Слена, Марта.)

МАРТА: Тут найкрасше у нас! Від хреста того видно на милю; тут розходиться три дороги. Ось тая просто веде до міста.

СЛЕНА: Знаю о тім Марто, бо все щось споглядаєш на ту дорогу; мабуть вижидавш когось!

МАРТА: Чи ж не дивитись мені? Хто ждав тільки літ на своє щастте, тому терпцю не стане, а кожна хвиля віком буде!

СЛЕНА: Пожди ще днів кілька, а скінчиться все! Іван вже верне.

МАРТА: Ой не за кілька днів єще! мое серце перечуло би тос. Відай довго прийдеся ще ждати.

СЛЕНА: Не вір дуже серцю, бо воно зводить часами!

МАРТА: О ні, тіточко! мене не звело воно єще ніколи. На тиждень перед його приходом буду я с тім вже знала.

СЦЕНА IX.

(Ті самі, Іван).

ІВАН: (підходить до Марти). Не вір Мартусю, серцю, бо воно...

МАРТА: Іван! (падають собі в обняття).

ЕЛЕНА: Бо воно часами зводить, як і тепер звело.

МАРТА: Іване, я ждала на тебе! Я все однакова!

ІВАН: Марто, і я не змінився! Я тебе люблю, як любив перше, тілько цирійше, тілько горячійше!!

МАРТА: Но чекай! (бере його за руку і підводить до Елени). Дивіть! то той за котрим випла-кала я свої очі. Благословив мене колись батько стати з ним під вінець, та не благословила мене мати, бо не мала я її, і тому здаєсь розділили нас лихі люде. Но ви, тіточко, ви мені більше як мати, тож благословіть на його поворот! (клякають обос.) Благословіть сиріт.

(Завіса спадає; кінець акту пятого).

АКТ VI.

(Сцена як в акті першім).

(Хата прибрана по весільному. Но ослоні сидить Марта в вінку; коло її Іван. З одного боку дівчата, з другого нарівні, парічки, гості весільші, бояре, музика).

СЦЕНА I.

ХОР невіст:

Що се за калина
У полю зацвila?
Що се за дівчина
На ослін усіла?

ХОР дівчат:

Гей калина зелененька,
Гей дівчина молоденька:
Гей калина процвітас,
Мартусенька ся вінчає?

ХОР невіст:

Чомуж та́ калина
Головку схиляє?
Чомуж та дівчина
Слізми ся вмиває?

ХОР дівчат:

Похилилась калинонька
Бо листоньки зелененькі;

Зажурилась дівчинонька,
Бо не має матусеньки!

ОБА ХОРИ разом:

Ой не хилься калинонько,
Що долі не знаєш;
Не журися, дівчинонько,
Що мами не маєш!

Зацвітеш ти, калинонько,
Ще пишно розкішно;
Дасть Бог тобі, дівчинонько,
Ще долю утішну!

ПЕРШИЙ ДРУЖБА: Гей заспівали сумно, аж серце краєся! На що ту сумувати? Дивіть, музика аж голову звісив а пальці раді би потиснути струни на інший лад! А ну, а такої, щоби і старим ноги ходили! А я з молодою зачну перший, поки підківки не повідлітають. (Розуміється тільки там, де можуть і уміють складно гуляти і то не іншої, а звичайної нашої коломийки, або козака — там музика зачинає грati козака; гуляють дружби з Мартою, Іван з дружкою, і кілька єще пар).

ДРУЖБА (станувши перед музиками).

Грає скрипка, грає бас,
Гей гуляймо, кілько нас!

Нуже в перед, легні,
Вибиваймо в підковки!

Гоп чук, а легенько,
Гей га, а дрібненько!
Вихилясом, викрутасом
За скрипкою та за басом!

(Музика устав; хлопці підходять до лівого краю сцени. стають Іван і Марта)

МАРТА: Іване Бог ласкав і послав нам на землю купці сполучені на віки — хіба сміється Бог? — лучить! Свята правда, що за сиротою Бог з Богом літою. Жаль тілько, що двоє нас сирі — чі ба-тька ні неньки! А і та що була матерію для мече котрій вичі ми все, не могла тут бути. Но воля Божа!

Іван: І за ню дякуймо Господу Богу; Він нас отримав Марто! Жиймо ж так, щоби не гіїв а благословенне Його було всегда між нами. Жав Бог нам сиротам; віднимаймо собі від губи, а по-кормім сироту, вдовицю; Бог заплатить нам то стократно. Жаль, що нема межи нами дядька Григорія — слабий! Якась дивна се слабість; кидає ним, щось 'го страшить, Боже! з майна не осталася лиш хата; як би не добрі люди, не мавби і ложки страви!

ПЕРШИЙ ДРУЖБА: Гей що там молодята!

самі собі так? Щось повеселіла Марта — не боїться вже пана Податковського?

ДРУГИЙ ДРУЖБА: Добре, щось згадав! Скажу вам новину, а щікаву! Ха, ха, ха! дивіть як дівчатка наставили уха! Гей цікаві, цікаві, не виростете!

ОДНА З ДІВЧАТ: А ви щобисьте за богато не впросли, бо би воно не добре було! Але скажіть, що сказати мали?

ДРУГИЙ ДРУЖБА: Ось інні рано йду селом, дивлюсь — веде когось жандарм. Придивляюсь, щоби знакоме; дивлюсь лише, а то писар Податковський.

ПЕРШИЙ ДРУЖБА: Що тут дивного? певно потребують якої мудрої голови при суді, та запросили пана писаря!

ДРУГИЙ ДРУЖБА: Тільки, що руки були на ланьцузку! Трохи не по панськи, але як треба, то треба. (За сценою чути голос): Ратуйте люде!

ІВАН і МАРТА: Що се такого? (На сцені рух; многі виходять).

ГОЛОС ЗА СЦЕНОЮ: Слабість напала Григорія Держака перед самими воротами!

МАРТА: Людоњки, внесіть його в хату треба ратувати!

СЦЕНА II.

(Ті самі: Григорій котрого вводить кількою людей і сажають на лаві, Марта пораєся - коло нього; слабий отвориє очі).

ГРИГОРІЙ: Тяжко мені, давить, не дає спокою. День і ніч, вічно мучитися! (розглядається). Де я? тут в тій хаті?

МАРТА: Так, дядечку! ви занедужали перед хатою, і вас вцесли тут. Успокійтесь — ви слабі ще!

ГРИГОРІЙ: Проч від мене! Не кленіть мене, не кленіть!

ІВАН: Дядечку, хто ж клене вас? Ми раді вам цеба прихилити, таж ви дядьком нашим! А клясти то гріх; ми не кленемо, а благословимо вас на всякий час!!

ГРИГОРІЙ: (дивиться пильно на Марту і Івана). Ні, (голосом перериваним), не видержу. Найдісся, що хоче, а скрити всього в серцю годі; може полекшає. Іване, Марто! (бере їх за руки) Я страшно окаянний грішник; ви мене клясти повинні день і ніч. Слухайте! Я Марто, злакомився на твої гроші. Мене підмовив писар, я перекупив комісію, щоби тебе, Івана взяли до війська. Так, а Марту хотів я видати за писаря, щоби лиш не дати грошей. Не для себе хотів я їх, а

для них, для дітей моїх. Не удається! Я не знат, як дістати ті гроші, і знову Податковський мене підмовив. Він підпалив мою хату, а гроші я взяв вже перше із-за образа. Люде говорили, що гріш згорів; ніхто не догадався. Але ті гроші пекли мене; я не знат, як їх збутися. Віддав синам, виправив їх з дому. Люде дивувалися, чому вислав я синів; у нас кажуть, не водиться така установа. Вони пішли і вернули всі з торбами; не знали, що гріш, який я їм дав, то була кривда сироти. А я не мав спокою день і ніч; на очах все Микола, страшний, блідий! Тепер робіть, що хочете; проклинайте, забийте, віддайте до суду, але мені вже лекше на серцю.

ІВАН: Дядьку, ми проклинали не будемо! Ми з серця простили вам все. Нехай лише Бог простить вам, а певно спокій верне до серця вашого.

ГРИГОРІЙ: Бог простити! Ні, я хотів молитися, та не міг, бо я тяжко Його прогнівав, та і кара велика! Без нікого, сам один...

МАРТА: Дядьку, ми одну просьбу до вас маєм. Лишіться при нас! ту знайдете опіку та серце добрі. Будете нам батьком, і добре буде нам у кунці.

ГРИГОРІЙ: (встає). Боже, що я чую? Чи і ти мав би мені простити? (падає на коліна). О, про-

сти мене нещасного, прости! Я гнівав Тебе, Ти іокарав мене тяжко. Я завязав долю сироті, а Ти був її батьком. Прости мою душу грішну, я буду лиш молити Твого милосердя святого! (по хвили) Мені легко на серцю; як ніколи, так, легко! Марто, Іване, простіть мене! Нехай Бог благословить на віки! А тепер добрі люди, підведіть мене до церкви! Нехай сьде і там помолюся Богу, та винрошу собі помилування. (Вспіртий на двох парубках виходить вільно).

ІВАН: Великий Бог! карає, та дас каянис і прощеніс. Не довго жити Григорієві на світі; алеж принаймній по смерти чекас його прощеніс. Марто! я доперва спізнав твое серце, коли ти перша стала просити дядька, щоби лішилася при нас. Забудьмо на все і будьмо його дітьми. А ви люде добрі, ви знасте, що іраго ісвинню іокарати його! Але ви бачили каянис та жаль; і так життя його не довго, простіть йому, нехай тайнисю лішицься то між нами, що ми чули від цього. А його хата стойть порожна! Ось нагода добра! я відкуплю її від Григорія, а там заложимо собі читальню. Будемо жити в згоді та правді; нехай не буде межи нами злого, нехай благословить Бог слово наше, як одну велику родину!

МАРТА: І нехай благословить цілу нашу зем-

лю. Не журіться, що вона сирітської долі, а пам'ятаймо і в тім надію маймо, що за сиротою Бог з калитою!

(Уставляються всі вже під час слів Івана на переді сцени так, що на середині стоять Іван і Марта, при них дружби і дружки, весільні, решта за ними все в півколо, музики зістають на своїм місци.

ХОР: (співає). Щастя нам Боже і т. д.

(Завіса спадає. — Кінець).

УВАГА: — Для браку отвітних сил можна акт VI. в той спосіб змінити: При щіднення куртини хор співає: "Ой у полі три кириченьки"; або яку будь довільну. По укінченню пісні Марта говорить: "Бог ласкавий на нас, ми знов в купці і уже в своїй хаті і гостей приймаєм..." Весілля в акті 4 не відбувається, но Марта і Іван уже подруженні, гостей приймають в своїй хаті і тое, що дружби говорять, то тое говорять гості. Для того і пісні, що там приходять можна пропустити.

